

Parlamentarny wymiar prezydencji: rytuał dyplomacji parlamentarnej czy niedoceniany aspekt przewodnictwa?

Melchior Szczepanik

- *Na parlamentarny wymiar prezydencji składa się seria spotkań przewodniczących komisji parlamentów narodowych, w których biorą również udział przedstawiciele Komisji Europejskiej oraz rządu państwa sprawującego przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej.*
- *Spotkania zorganizowane przez polski parlament spełniły swoje główne zadania – pozwoliły przedstawić parlamentarzystom z innych państw członkowskich główne zamierzenia polskiego przewodnictwa i przyczyniły się do umocnienia obrazu Polski jako dojrzałego i dynamicznego państwa członkowskiego.*
- *Nieoczekiwane przedłużenie negocjacji w sprawie utworzenia nowego zgromadzenia zajmującego się sprawami Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa daje polskiemu parlamentowi okazję do osiągnięcia prestiżowego sukcesu.*

Przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej jest rozpatrywane przede wszystkim w wymiarze działań prowadzonych przez rząd. Wiedza o tym, że istnieje również parlamentarny wymiar prezydencji, wydaje się ograniczona niemal wyłącznie do wąskiego grona osób biorących udział w jego organizacji. Realizacja parlamentarnego wymiaru prezydencji przyciągnęła uwagę mediów w bardzo ograniczonym zakresie i tym samym pozostała, według wszelkiego prawdopodobieństwa, niedostrzeżona przez znakomitą większość opinii publicznej. Czym jest parlamentarny wymiar prezydencji? Czy tylko kolejnym rytuałem w ramach dyplomacji międzyparlamentarnej? Jak sejm i senat poradziły sobie z organizacją tego przedsięwzięcia? W niniejszym opracowaniu omówiono główne założenia i znaczenie parlamentarnego wymiaru prezydencji oraz przedstawiono szczegóły spotkań zorganizowanych w jego ramach przez polski parlament.

Parlamentarny wymiar prezydencji – ogólna charakterystyka

Parlament kraju sprawującego prezydencję organizuje serię spotkań przeznaczonych dla członków parlamentów narodowych państw Unii Europejskiej, posłów do Parlamentu Europejskiego i parlamentarzystów z państw kandydujących. Spotkania te nie są elementem przewodnictwa rządu krajowego w Radzie Unii Europejskiej, ale mają charakter niezależny i są zwoływane na zasadzie zwyczaju, bez traktatowej podstawy prawnej. Jedynym wyjątkiem jest COSAC, czyli Konferencja Organów Parlamentarnych Wyspecjalizowanych w Sprawach Wspólnotowych parlamentów państw członkowskich Unii Europejskiej oraz Parlamentu Europejskiego¹, mająca umocowanie w traktacie. Parlamentarny wymiar prezydencji można więc postrzegać jako element dążenia parlamentarzystów narodowych do udziału w szeroko pojętej polityce europejskiej.

Spotkania zwoływane w ramach parlamentarnego wymiaru prezydencji można najbardziej ogólnie podzielić na dwie grupy: spotkania organizowane przez parlament państwa sprawującego przewodnictwo i spotkania organizowane przez ten parlament wspólnie z Parlamentem Europejskim. W pierwszym wypadku samodzielnie organizujący spotkanie parlament państwa sprawującego prezydencję ma swobodę doboru tematów. Spotkania dotyczą zwykle jednej konkretnej dziedziny, tak aby zaproszenie mogło być skierowane do przewodniczącego odpowiedniej komisji parlamentarnej (na tym szczeblu odbywają się spotkania). Parlament-organizator dysponuje jednak również prawem do sformułowania ogólniejszego tematu spotkania – w takiej sytuacji spotkania przyjmują formułę konferencji (na przykład

---

¹ Konferencja przewodniczących komisji do spraw Unii Europejskiej parlamentów narodowych, którym towarzyszą pięcioposobowe delegacje członków komisji.

parlament Belgii podczas swojej prezydencji zorganizował konferencję poświęconą relacjom Unii Europejskiej i Afryki). W spotkaniach uczestniczą zwykle przedstawiciele Komisji Europejskiej, choć udział komisarza nie jest regułą, i rządu państwa-gospodarza.

Do drugiej grupy można zaliczyć spotkania organizowane wspólnie przez parlament państwa sprawującego prezydencję i Parlament Europejski. Parlament krajowy ma tutaj nieco mniejszą swobodę, ponieważ wybierając tematy spotkań, musi działać w porozumieniu z Parlamentem Europejskim. Spotkania te odbywają się w Brukseli (w siedzibie Parlamentu Europejskiego) w dwóch formułach. Pierwsza z nich – wspólne spotkania komisji (*joint committee meetings*) – ma zawężony zakres tematyczny, jest to więc szczególna odmiana spotkań dla przewodniczących komisji, których współorganizacją zajmuje się Parlament Europejski. Z kolei wspólne spotkania parlamentarne (*joint parliamentary meetings*) dotyczą szerszych kwestii o charakterze horyzontalnym (na przykład walka z kryzysem gospodarczym, zmiana klimatu, imigracja)².

Dodatkowym aspektem parlamentarnego wymiaru prezydencji jest przewodnictwo w Konferencji Przewodniczących Parlamentów Unii Europejskiej. W tym wypadku prezydencja jest sprawowana przez rok, a głównym obowiązkiem z nią związanym jest zorganizowanie spotkania przewodniczących parlamentów. Polski parlament będzie organizował to spotkanie wiosną 2012 roku.

Znaczenie parlamentarnego wymiaru prezydencji

Jak już wspomniano, spotkania organizowane w ramach parlamentarnego wymiaru prezydencji nie wpływają bezpośrednio na decyzje Unii Europejskiej. Tworzą one przede wszystkim forum wymiany myśli między parlamentarzystami narodowymi, a także między parlamentarzystami narodowymi a posłami do Parlamentu Europejskiego. Ważnym elementem spotkań jest udział w nich członków rządu kraju sprawującego przewodnictwo, dla których jest to właściwie jedyna okazja do bezpośredniego kontaktu z parlamentarzystami z innych państw członkowskich i przedstawienia im głównych planów przewodnictwa. Dzięki temu spotkania parlamentarnego wymiaru prezydencji stają się odpowiednikiem spotkań w Parlamencie Europejskim, podczas których przedstawiciele rządu przedstawiają odpowiedniej komisji program działania w swojej dziedzinie. Z kolei udział w spotkaniach członków Komisji Europejskiej sprawia, że parlamentarny wymiar prezydencji jest okazją do poddania tej instytucji pewnej kontroli ze strony parlamentarzystów narodowych. Oferując dostęp do przedstawicieli prezydencji i Komisji Europejskiej, spotkania parlamentarnego wymiaru prezydencji umożliwiają parlamentarzystom narodowym skorzystanie z przywilejów, jakimi cieszą się posłowie do Parlamentu Europejskiego, i mogą być postrzegane jako swoiste odtworzenie poprzednika Parlamentu Europejskiego, czyli Wspólnego Zgromadzenia, w którym zasiadali parlamentarzyści narodowi.

Znaczenie parlamentarnego wymiaru prezydencji dla parlamentu-gospodarza

Parlamentarny wymiar prezydencji ma, rzecz jasna, szczególne znaczenie dla parlamentu będącego gospodarzem spotkań. Możliwość wyboru tematyki spotkań oraz ich prowadzenie

² Komisje Parlamentu Europejskiego organizują również specjalne posiedzenia, na które zapraszają przedstawicieli parlamentów narodowych. Spotkania te nie są jednak częścią parlamentarnego wymiaru prezydencji.

pozwalają temu parlamentowi podkreślić znaczenie konkretnych kwestii i rozpropagować określony punkt widzenia w wybranych dziedzinach. Działając wspólnie z przedstawicielami rządu, parlamentarzyści mają okazję przedstawić główne cele przewodnictwa, a jednocześnie poznać opinię na ich temat partnerów z innych państw.

Parlamentarzystom zaangażowanym w parlamentarny wymiar prezydencji spotkania umożliwiają głębsze wniknięcie w sprawy Unii Europejskiej i dyplomacji międzyparlamentarnej. Dla większości przedstawicieli parlamentu nie są to kwestie nowe, osoby te uczestniczyły bowiem wcześniej w podobnych spotkaniach organizowanych przez poprzednie przewodnictwa, sprawowanie funkcji gospodarza oznacza jednak dodatkowe obowiązki i zmusza do aktywności. Przewodniczący komisji organizującej spotkanie jest odpowiedzialny za ostateczne sformułowanie jego tematu, wybór prelegentów i prowadzenie obrad. Niekiedy sam wygłasza bardziej obszernie wystąpienie. Przewodniczący-gospodarz powinien również wykazać się aktywnością w kuluarach. Pochłonięci zwykle bieżącymi obowiązkami w swoich krajach, parlamentarzyści mogą traktować spotkania parlamentarnego wymiaru prezydencji jako okazję do zadzierzgnięcia lub zacieśnienia więzów współpracy międzyparlamentarnej w różnych konfiguracjach – bilateralnych i wielostronnych. Parlamentarny wymiar prezydencji jest również okazją dla sekretariatów komisji branżowych parlamentu do poświęcenia większej uwagi polityce europejskiej.

Podsumowanie spotkań zorganizowanych przez sejm i senat

Kalendarz wyborczy wpłynął na harmonogram parlamentarnego wymiaru polskiego przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej. Przedstawiciele parlamentarnej większości postanowili zrealizować wszystkie spotkania jeszcze przed wyborami, co sprawiło, że w lipcu i we wrześniu co tydzień odbywało się spotkanie związane z parlamentarnym wymiarem prezydencji (sierpień jest w polityce europejskiej tradycyjnie miesiącem wakacji). Decyzję tę należy ocenić jako logiczną. Po pierwsze, pozwoliła ona zapewnić synergię między wymiarem rządowym a parlamentarnym, co w wypadku ewentualnej zmiany większości w parlamencie i związanych z nią zmian na stanowiskach przewodniczących komisji byłoby trudniej osiągnąć po wyborach. Po drugie, organizacja spotkań po wyborach spowodowałaby problemy natury logistyczno-protokolarnej. Ponieważ tematy spotkań muszą być z pewnym wyprzedzeniem zakomunikowane partnerom z innych państw Unii Europejskiej, nowi przewodniczący komisji polskiego parlamentu mogli się znaleźć w sytuacji konieczności realizacji spotkań w formule stworzonej przez poprzedników.

Znaczna kondensacja spotkań związana z wyborami była wyzwaniem przede wszystkim dla kancelarii obu izb polskiego parlamentu, które musiały poradzić sobie z intensywnym rytmem spotkań.

W ramach parlamentarnego wymiaru polskiej prezydencji w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej i w Senacie Rzeczypospolitej Polskiej odbyły się następujące spotkania:

- „UE – NATO po Lizbonie – nowa koncepcja wyzwań i zagrożeń” – spotkanie przewodniczących komisji obrony,
- spotkanie przewodniczących COSAC,

- „Polityka spójności jako skuteczna i terytorialnie zróżnicowana odpowiedź na wyzwania rozwojowe UE” – spotkanie przewodniczących komisji gospodarki, polityki regionalnej i infrastruktury,
- „Wpływ kryzysu finansowo-gospodarczego na przyszłość jednolitego rynku” – spotkanie przewodniczących komisji gospodarki,
- „Polityka wschodnia – obowiązki Europy” – spotkanie przewodniczących komisji spraw zagranicznych,
- „Potrzeby i możliwości finansowania polityki energetycznej UE do 2020 r.” – spotkanie przewodniczących komisji gospodarki,
- spotkanie przewodniczących komisji finansów publicznych,
- „Wspólna polityka rolna 2014–2020” – spotkanie przewodniczących komisji rolnictwa,
- konferencja COSAC³.

Z kolei we współpracy z Parlamentem Europejskim zorganizowano następujące spotkania:

- „Jednolity rynek: stan na dziś i wyzwania na przyszłość” – wspólne spotkanie komisji,
- „Spójność społeczna i rozwój demograficzny w zrównoważonej Europie” – wspólne spotkanie parlamentarne.

Jak widać, tematy spotkań korespondowały z dziedzinami wskazanymi jako priorytetowe w programie polskiego przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej. Jedno spotkanie było poświęcone każdemu aspektowi bezpieczeństwa wymienionemu w programie (obok militarnego wymiaru bezpieczeństwa uwzględniono także bezpieczeństwo żywnościowe i energetyczne). Spotkania odzwierciedlały również znaczenie przypisane przez polski rząd dynamizacji rynku wewnętrznego, rozpoczęciu negocjacji nowej perspektywy finansowej i projektowi Partnerstwa Wschodniego.

Każde z wymienionych wyżej spotkań przebiegało według podobnego scenariusza. Rozpoczynało się wystąpieniem polskiego ministra, który mówił na temat priorytetów prezydencji w danym obszarze. Kolejnym punktem było najczęściej wystąpienie przedstawiciela Komisji Europejskiej. W spotkaniach wzięli udział komisarze: Catherine Ashton, Janusz Lewandowski, Cecilia Malmström, Günther Oettinger i Maroš Šefčovič. Bez obecności przedstawiciela Komisji Europejskiej odbyły się spotkania dotyczące polityki spójności, rynku wewnętrznego i finansów. W dwóch pierwszych wypadkach brak ten zrekompensował udział innych polityków europejskich: na spotkaniu poświęconym polityce spójności – Danuty Hübner, byłej komisarz, a obecnie przewodniczącej komisji rozwoju regionalnego Parlamentu Europejskiego, na spotkaniu dotyczącym rynku wewnętrznego – byłego komisarza Maria Montiego i Róży Thun, posłanki do Parlamentu Europejskiego. Z kolei nieobecny na spotkaniu poświęconym finansom komisarz Janusz Lewandowski wziął udział w konferencji COSAC, podczas której również dyskutowano na temat nowej perspektywy finansowej. Po wystąpieniach przedstawicieli Komisji Europejskiej przewidziano czas na prezentacje polskich i zagranicznych ekspertów.

Obok konferencji COSAC, która z natury jest większym wydarzeniem niż spotkania przewodniczących komisji, bardziej rozbudowaną formułę przyjęły spotkania przewodniczących komisji obrony i spraw zagranicznych. W obu wypadkach obrady trwały nieco

³ Przedmiotem debat była perspektywa finansowa 2014–2020 i ocena funkcjonowania traktatu lizbońskiego.

dłużej, w ich części brali zaś udział goście specjalni. W spotkaniu przewodniczących komisji obrony, w obradach poświęconych relacjom z Rosją, uczestniczył przewodniczący komisji obrony Dumy Federacji Rosyjskiej, a w spotkaniu przewodniczących komisji spraw zagranicznych, w debacie poświęconej Partnerstwu Wschodniemu, wzięli udział przedstawiciele parlamentów Gruzji, Mołdawii i Ukrainy oraz Aleksander Milinkiewicz – jako reprezentant białoruskiej opozycji demokratycznej⁴. Rangę spotkania przewodniczących komisji obrony dodatkowo podniosło inauguracyjne wystąpienie prezydenta Bronisława Komorowskiego. Z kolei podczas spotkania przewodniczących komisji spraw zagranicznych refleksje dotyczące „Arabskiej wiosny” – po wizytach oficjalnych w Tunezji i Egipcie – przedstawił Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej Bogdan Borusewicz.

Większość spotkań odbywała się przy dobrej frekwencji. Co prawda tylko na spotkaniu przewodniczących komisji spraw zagranicznych byli obecni przedstawiciele parlamentów wszystkich państw członkowskich, ale także w wypadku spotkania przewodniczących komisji obrony (przedstawiciele dwudziestu dwóch państw) oraz spotkań dotyczących perspektywy finansowej (również przedstawiciele dwudziestu dwóch państw) i wspólnej polityki rolnej (przedstawiciele dwudziestu jeden państw) można mówić o wysokiej frekwencji⁵. Najgorzej pod tym względem wypadło spotkanie dotyczące polityki energetycznej, na którym pojawili się przedstawiciele parlamentów tylko czternastu państw członkowskich. Nie jest to optymistyczny sygnał dla Polski, która stara się zwiększyć zainteresowanie partnerów tą – dopiero raczkującą – polityką unijną. Parlamentarzyści z Austrii, Belgii, Francji, Hiszpanii, Litwy, Szwecji i Włoch pojawili się na wszystkich spotkaniach. Najslabiej pod względem frekwencji wypadli Duńczycy (parlamentarysta duński zawiązał tylko na jedno spotkanie) i Łotysze (cztery nieobecności na siedem spotkań). Należy jednak zwrócić uwagę, że w obu państwach był to okres kampanii wyborczej.

Na potrzeby parlamentarnego wymiaru prezydencji została utworzona specjalna strona internetowa – www.parl2011.pl – na której były zamieszczane informacje o spotkaniach przeznaczone dla uczestników, a także komunikaty prasowe podsumowujące kolejne spotkania. Na stronie tej opublikowano również teksty poświęcone współpracy między parlamentami narodowymi państw Unii Europejskiej, przetłumaczone na języki krajów zaproszonych do udziału w programie Partnerstwa Wschodniego.

Negocjacje dotyczące nowego Zgromadzenia do spraw Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa – wyzwanie i szansa dla polskiego parlamentu

Zorganizowane w Warszawie spotkania przewodniczących komisji spraw zagranicznych i przewodniczących komisji obrony były być może ostatnimi w tej formule. W związku z rozwiązaniem Zgromadzenia Unii Zachodnioeuropejskiej⁶ parlamenty narodowe rozważają powołanie nowego zgromadzenia, które miałyby przejąć rolę poprzednika i stać się forum

⁴ Reprezentanci parlamentów Armenii i Azerbejdżanu nie skorzystali z zaproszenia do udziału w spotkaniu.

⁵ Obliczenia własne na podstawie list uczestników opublikowanych na stronie internetowej parlamentarnego wymiaru prezydencji: www.parl2011.pl. Dane dotycząca siedmiu spotkań na szczeblu przewodniczących komisji. Konferencja COSAC nie została ujęta w wyliczeniach.

⁶ Zgromadzenie Unii Zachodnioeuropejskiej było forum umożliwiającym parlamentarzystom narodowym debatę na temat rozwoju sytuacji w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa prowadzonej przez Unię Europejską. W związku z wygaśnięciem traktatu będącego podstawą funkcjonowania tego gremium państwa strony postanowiły o rozwiązaniu zgromadzenia.

konsultacji poświęconych Wspólnej Polityce Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Kwestia ta była dyskutowana podczas Konferencji Przewodniczących Parlamentów Unii Europejskiej w kwietniu 2011 roku w Brukseli. Przewodniczący uzgodnili, że powołanie nowego zgromadzenia wiązałoby się z likwidacją spotkań przedstawicieli komisji spraw zagranicznych i komisji obrony⁷. Podjęcie ostatecznych decyzji w sprawie zgromadzenia uniemożliwił brak porozumienia co do liczebności delegacji Parlamentu Europejskiego. Przedstawiciele tej izby, powołując się na traktat lizboński, domagali się przyznania im szczególnej pozycji, proponując nawet podział pięćdziesiąt na pięćdziesiąt (połowa członków zgromadzenia z Parlamentu Europejskiego, połowa – z parlamentów narodowych). Z kolei część przedstawicieli parlamentów narodowych uważała, że delegacja Parlamentu Europejskiego nie powinna być większa niż delegacja pojedynczego parlamentu narodowego. W Brukseli nie udało się znaleźć kompromisu i problem został przekazany Polakom, obejmującym przewodnictwo w Konferencji Przewodniczących Parlamentów Unii Europejskiej.

Do problemu powrócili przewodniczący komisji spraw zagranicznych podczas warszawskiego spotkania. Ich debata była jednak przede wszystkim powtórzeniem znanych stanowisk – zgromadzenie ma być strukturą „lekką”, bez stałego sekretariatu i personelu, funkcjonującą na zasadzie odbywających się dwa razy do roku spotkań, które umożliwią przedstawicielom parlamentów narodowych wymianę poglądów i konfrontację z najważniejszymi przedstawicielami Unii Europejskiej w zakresie Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Spotkania mają być organizowane przez parlament państwa sprawującego prezydencję. W delikatnej kwestii liczebności delegacji ograniczono się do ogólnego stwierdzenia, że powinny być one utrzymane w racjonalnych granicach. Znalezienie kompromisu z Parlamentem Europejskim należy teraz do przewodnictwa, czyli władz sejm i senatu. Powołanie Zgromadzenia do spraw Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa podczas wiosennej Konferencji Przewodniczących Parlamentów Unii Europejskiej w Warszawie byłoby wielkim sukcesem polskiego przewodnictwa.

Podsumowanie

Parlamentarny wymiar prezydencji jest przedsięwzięciem o znacznie mniejszej randze niż przewodnictwo w wymiarze rządowym. Spotkania mają charakter wyłącznie konsultacyjny, a ich wyniki nie przekładają się bezpośrednio na żadne decyzje. Wywołują także śladowe zainteresowanie mediów, co sprawia, że wiadomość o spotkaniach nie trafia do opinii publicznej. Ich sprawne przeprowadzenie jest więc raczej zaliczeniem pewnego testu niż spektakularnym sukcesem, nie pozostaje jednak bez znaczenia. Biorąc pod uwagę dobór tematów, korespondujący z priorytetami prezydencji, względnie wysoką frekwencję na większości spotkań i żywą debatę, która zwykle towarzyszyła wystąpieniom, można stwierdzić, że organizowany przez sejm i senat parlamentarny wymiar przewodnictwa spełnił swoje zadanie. Spotkania umożliwiły przede wszystkim przedstawienie parlamentarzystom z innych państw założeń polskiej prezydencji i przeprowadzenie debaty na ten temat.

W nieco szerszym wymiarze spotkania parlamentarnego wymiaru prezydencji przyczyniły się do utrwalenia obrazu Polski jako kraju, który po siedmiu latach członkostwa czuje

⁷ Por. *Conference of Speakers of the Parliaments of the EU 2011, Presidency Conclusions* – <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/euspeakers/getspeakers.do?id=082dbcc530b1bef60130b64f909f0023> [dostęp: 28 listopada 2011 roku].

się pewnie w Unii Europejskiej, ma wypracowane stanowisko w kwestii najważniejszych wyzwań czekających Wspólnotę w najbliższych latach i potrafi przekonująco przedstawić swoje projekty. Z tego punktu widzenia parlamentarny wymiar prezydencji wpisal się w długofalowy proces budowania silnej pozycji Polski na politycznej mapie Europy.

Zupełnie nieoczekiwanie kwestia negocjacji z Parlamentem Europejskim w sprawie powołania nowego Zgromadzenia do spraw Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa oferuje polskiemu parlamentowi – jeśli jego przedstawicielom uda się doprowadzić do kompromisu – szansę „zdobycia dodatkowych punktów”.

Spotkania parlamentarnego wymiaru przewodnictwa można także uznać za cenne źródło informacji dla parlamentarzystów narodowych. Debata z przedstawicielami prezydencji, Komisji Europejskiej i reprezentantami parlamentów innych państw członkowskich pozwala wyrobić sobie dobrą opinię na temat sytuacji w dyskutowanej dziedzinie, a także głównych linii podziału w zakresie kształtu przyszłych decyzji i aktów prawnych. Z tych informacji parlamentarzyści mogą później korzystać, kontrolując politykę europejską swoich rządów i wpływając tym samym bezpośrednio na decyzje unijne.

Melchior Szczepanik – w 2009 roku uzyskał tytuł doktora nauk politycznych Loughborough University w Wielkiej Brytanii (doktorat poświęcony analizie procesu socjalizacji polskich posłów do Parlamentu Europejskiego). Absolwent Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Institut d'Études Politiques w Bordeaux. Autor i współautor kilku publikacji poświęconych Parlamentowi Europejskiemu. Pracownik Kancelarii Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

Analizy i Opinie
nr 126, grudzień 2011

„Analizy i Opinie” – seria kilkustronicowych analiz dotyczących ważnych tematów dla Polski i Europy. W ten sposób Instytut Spraw Publicznych chce aktywnie włączyć się w debatę publiczną – pokazywać istotne problemy, często nieobecne w polskiej i ogólnoeuropejskiej debacie, oraz proponować konkretne rozwiązania. Tematyka poruszana w „Analizach i Opiniach” obejmuje zagadnienia związane między innymi z integracją europejską, polityką społeczną, edukacją, administracją publiczną, polityką migracyjną i polityką wschodnią.

Publikacja powstała dzięki wsparciu finansowemu Fundacji im. Heinricha Bölla.

Działalność Instytutu Spraw Publicznych jest wspierana ze środków Unii Europejskiej w ramach programu „Europa dla Obywateli 2007–2013”.
Za treść publikacji odpowiada Instytut Spraw Publicznych.

Przedruk materiałów Instytutu Spraw Publicznych w całości lub części jest możliwy wyłącznie za zgodą Instytutu.
Cytowanie oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone z podaniem źródła.

Redaktor serii: dr Jacek Kucharczyk
Koordynator serii: Rafał Załęski, e-mail: publikacje@isp.org.pl
Redakcja językowa: Marcin Grabski (www.mesem.pl)

Adres: Instytut Spraw Publicznych
ul. Szpitalna 5 lok. 22, 00-031 Warszawa
tel. 22 556 42 60, fax 22 556 42 62
e-mail: isp@isp.org.pl, www.isp.org.pl